

наприклад, у творах «Українська дума», яка за життя поета не друкувалася, «Пісня козацької дівчини», «Змій» тощо.

Отже, багато поетичних творів Ю. Словацького оповиті любов'ю до України, сповнені глибокої поваги до рідного народу, його історії, культури, традицій, фольклору, замилюванням красою української природи. Поет усе своє життя відчував свою приналежність до України, що і відобразилося у його творчості: «А рідний край мій, де рясна травиця, / Де в луках плинуть молоко і кров – / Його я чисту заслужив любов!» [4, с. 94]. А любов Ю. Словацького до України і всього українського – щира, синівська, вічна.

Список використаної літератури

1. Нахлік Є. Образ і проблема України у творчості Юліуша Словацького [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mjsk.te.ua/ru/slovatskiy-v-ukraine/98-obraz-i-problema-ukrayini-utvorchosti-juliusha-slovatskogo>
2. Радишевський Р. Юліуш Словацький : життя і творчість. К. : Дніпро, 1985. 207 с.
3. Радишевський Р. Словацький Юліуш] // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2012. Т. 9 : Прил. С. С. 632. ISBN 978-966-00-1290-5.
4. Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. К. : Наукова думка, 1985. Т. 8: Поетичні переклади. 326 с.
5. Словацький Ю. Срібний міф України : Поезії. Поєми. Драми. Львів : Світ, 2005. 304 с.

Інеса Коцяба,
аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МЕТАФОРИЗАЦІЯ САКРАЛЬНОГО КОНЦЕПТУ «БОГ» (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЙ Ю. СЛОВАЦЬКОГО ТА Б. ЛЕПКОГО)

Анотація

Дослідження присвячене аналізу особливостей метафоричного втілення сакрального концепту «Бог», реалізованого в поетичних текстах Юліуша Словацького та Богдана Лепкого. У ході дослідження розглянуто антропоморфні та соціоморфні метафори як найпродуктивніші різновиди в досліджених творах. Проведені спостереження засвідчили, що, з одного боку, вони демонструють спільні елементи в розумінні Бога, що сягають універсальної картини світу, а з іншого – кожен з авторів втілює свої власні інтенції.

Ключові слова: *концепт, метафора, Бог, поетичний текст, Ю. Словацький, Б. Лепкий.*

Key words: *concept, metaphor, God, poetic text, Y. Slovatsky, B. Lepky.*

Сучасна наукова парадигма розглядає метафору як невід’ємну частину мовно-мисленнєвих процесів, з яскраво вираженим експресивним потенціалом і культурним забарвленням, що є результатом пізнання і творчих пошуків. Метафоричні втілення в сукупності з лексемами, словосполученнями, дериватами (виражені іменниками, прикметниками, дієсловами), фразеологічними одиницями, епітетами, порівняннями, синонімами тощо уможливають реконструкцію ідеальної сутності свідомості, яка здатна відображати сакральну картину світу.

Концепт у творчості того чи іншого автора творчо осмислюється, з виділенням оказіонального й узуального в ньому, реалізуючи різні асоціативні зв’язки. Важливою ознакою метафоричного втілення є об’єктивація засобами мови узвичаєних ознак. Аналізу концепту «Бог» в україністиці присвячені праці таких науковців, як М. Бойчук [1], Т. Вільчинська [2], П. Мацьків [8], метафору з урахуванням нових підходів досліджувала Л. Кравець [3].

Актуальність запропонованої теми визначає концептуальний підхід до аналізу особливостей метафоризації однієї із сакральних ідеальних сутностей, а саме концепту *Бог*, в індивідуально-авторських картинах світу польського та українського письменників – Юліуша Словацького та Богдана Лепкого.

Метою дослідження було з'ясувати специфіку метафоричного втілення концепту *Бог* у поетичній творчості українського і польського митців.

Проведене дослідження засвідчує, що обидва автори досить часто вдаються до аналогізації Бога з людиною, що втілюється в антропоморфній метафорі. Так, у творчості обох письменників (щоправда, у Б. Лепкого помітно більше) виявлено метафоризацію лексем на позначення різних частин тіла людини, як-от руки: «*А треба – йдіть на смерть по черзі, мов каміння, / Що з Божих рук летить на шанець, кров'ю вмите!..*» [9, с. 68]; «*Що злучили Божі руки, / Не розлучить чоловік*» [4, с. 68]; ноги: «*Христос на це нічого нам не рік, ... / Лиш показав керваві ноги нам*» [4, с. 138]; «*Ще ніч сповила Божі руки й ноги*» [6, с. 136]; бік: «*Вінок терновий, бік пробитий...*» [9, с. 144]; очі: «*Прости, о Господи, прости / І не карай жорстоко! / На непростимії гріхи / Примкни ласкаве око!*» [7, с. 168], голова: «*Лиш молот і кліщі, знаряддя мук, / Сторчать і цвяхи визирають з рук. / А з голови вінок на землю впав... / О Христе! Хто тебе так розвінчав?*» [7, с. 203]; чоло, повіки: «*Сказав, чоло склонив, сльоза з повік / Упала*» [7, с. 204]; обличчя, лице: «*А ми обличчя Твоє промінисте / Затъмарили й воно тепер імлисте*» [6, с. 137]; «*Сільського маляра рука невчена / Уміла стільки смутку і терпіння / І стільки жалю в це лице вложити*» [6, с. 138]; ребра: «*Там, перед царськими воротами на плиті / Лежав Розпятий. / Руки мав пробиті, / Ноги і ребра, а кров неповинно / Спливала каплями великими важкими*» [6, с. 138]; пальці: *Близький час, / Що вчує світ Господній глас, / Господній він побачить палець*» [7, с. 324]; уста: «*Пречиста Мати сина вповиває / І поцілуй складає на устах*» [7, с. 43]; долоні: «*З долонь Його пробитих, / І з голови, з-під колючок тернових / Спливала кров*» [6, с. 142]; стопи: «*Криваві обіймаю стопи, / Перед страданнями корюся*» [6, с. 144].

Окрім асоціативного поєднання з людським організмом, Б. Лепкий проєктує й інші властивості людини, зокрема можливість виконувати певні дії, що демонструють соціоморфні метафори. Так, Бог може *збирати (щось), плакати, сміятися, розрадити, потішити*. Це засвідчено метафоричними конструкціями у таких контекстах: «**Плакав Бог і чоловік**» [7, с. 204]; «*І здається, що й Христос заплаче, / Як уродиться і нас побачить*» [6, с. 11]; «**Зі всіх сторін зібрав Ти, Боже**» [4, с. 56]; «*Ходім відсіль! Не доторкаймо ран, / Тут Бог один розрадить і потішить*» [7, с. 349].

Трапляються в поезіях українського автора і перенесення, в яких експлікується розуміння Бога як оборонця, захисника, особливо під час війн, напр.: «**Най Бог** *останеться там! / Від Ногайця, Черкеси і Донця / Нехай він буде оборонця / Нашим жінкам*» [4, с. 131].

Здатність Бога впливати на долю людини, як і в етнокультурній традиції, Б. Лепкий втілює у термінах судочинства для більш чіткого розуміння його функцій. Перед Богом-суддею відповідатиме кожен сам на сам у визначений час, що об'єктивується у виявлених соціоморфних конструкціях так: «*Чи, може, вище Провидіння / Нам щось великого судило*» [4, с. 187]; «*Пора і нам / Зібрати з поля, / Що присудила Божя воля, / Як не гуртом, то сам на сам*» [7, с. 99]; «**Скарай їх тяжко, Боже!**» [4, с. 57]; «*Жили ви чесно, як Господь велів, / Господь розсудить вас і ворогів*» [7, с. 291].

Когнітивну багатогранність образу в поетичній канві Б. Лепкого засвідчує метафоричні уявлення про Бога як гостя, лікаря, воскресителя, учителя: «*Ріки, гори і кордони / Най почують благовість, / Що надходить добрий гість / Добрий гість, благий учитель, / Правди й волі воскреситель, / Лікар душ прибитих горем*» [6, с. 140]; «*Де ж ці слова, що їх учив Христос? / Де ж ці науки про ад і про рай*» [7, с. 199].

Аналіз досліджуваних контекстів засвідчив, що концепт «Бог» осмислюється також і в абстрактних категоріях, завдяки аналогіям із правдою, миром, всепрощенням, любов'ю, добром, напр.: «**Що знов Христос** *родивсь між нами, / Родилась правда, мир, любов / І всепрощення*» [4, с. 199].

У поезиці Ю. Словацького досить поширеним є зв'язок Бога зі словом: «*Вірую в Христа Господа, / Слово цілого світу*» [9, с. 79].

Часто у творчості обох письменників об'єктивуються асоціативні зв'язки між Богом та небесним царем, супроводжувані як позитивними, так і негативними конотаціями, пор.: «*Народу вільного спів / Занеси перед **Божий трон***» [9, с. 43] та «*А по трьох днях воскрес / І вознісся на небеса, / Звідкіль зійде **правити Царством Божим***» [5, с. 79]; «*У видиме **Царство Боже, / Що** приходить із переминою / Природи тілесної нашої*» [5, с. 79]; «*Ввійшли ми в церкву, на коліна впали, / І перед **Бога Всевишнього трон** / Мої маленькі так смирно лежали, / Таким припали перед ним поклоном*» [5, с. 433]; «*І Ти, **Всевишній, що правиш над світом, / І печалишся мушкою і цвітом***» [5, с. 434].

Близькими за змістом є осмислення в поезіях Ю. Словацького Бога як пана, в якого людина служить: «*Я довершив тяжку, сувору **Боже службу** / І в неоплакану труну лягти вже мушу*» [9, с. 68]; «*В покорі, на колінах – тих спромога, / Хто в **Господа** смиренний **робітник!***» [9, с. 74].

Індивідуально-авторське осмислення Бога в поезіях Б. Лепкого простежується через аналогії зі свідком, сторожем, напр.: «*В рік сорок осьмий тут посеред нив / Мене дали, щоб волі **сторожив***» [7, с. 204]; «*Так най буде нам **свідком Бог***» [5, с. 3].

Ю. Словацький поетизує Бога як визволителя, помічника, напр.: «*Спи, доки з забуття, зі сновидійних мрій / Тебе не **визволить** безсмертна Божя сила*» [9, с. 37]; «*Іди! Візьми собі на добру **поміч Бога***» [9, с. 38]. Зниження на аксіологічній шкалі засвідчує розуміння Бога як суперника, напр.: «*Він з **Богом боровся** словами, / Не прагнучи з Господом згоди*» [9, с. 40], а подекуди Господь асоціюється навіть із вбивцею: «*Ти, Боже, шлеши свої **убивчі стріли** / На оборонців краю з висоти!*» [9, с. 71].

Когнітивну багатогранність і полісемантичність образу Бога в поетичних текстах Ю. Словацького засвідчує його зближення з музикантом: «*Міркуючи, що **Бог підіграє** поволі / **На скрипці** шляхтича, навпотемки йдучи*» [9, с. 78]. Оригінальність осмислення Бога полягає в розумінні його як паспортиста: «*Всі*

емігранти спалахнуть хотінням / Отримати від Бога паспорт» [9, с. 91];
«Господь дасть паспорт, а Ісус дасть сонце, / А подорожню виписе нам Дух» [9, с. 91].

У творах Б. Лепкого фіксуємо метафоричні номінації-перифрази на позначення Бога як *Спасителя*: *«Той, що тут спочив, / Жизнь свою віддав, / Як Спаситель для рідного люду»* [6, с. 189].

Зазначимо, що лексема *Бог* презентована не лише в реципієнтній зоні, а й донорській. Профілюючи особливості Бога, Юліуш Словацький осмислює за його аналогією до сонця, напр.: *«Лилися сльози, наче із безодні, / Як запитало сонце золоте, / Глузливий бог: «Ти бачив Рим сьогодні?»* [9, с. 58].

Деякі з метафоричних номінацій носять сталий характер, зокрема у метафоричних конструкціях, що зближують Бога з вогнем, пор.: *«Дуже много – святу іскру Божу»* [7, с. 274] і *«Запальна, як іскра Божжа»* [9, с. 97].

Релігійні уявлення вербалізовані у метафорах: Бог – пастир, Бог – садівник, Бог – поводитир, Бог – батько, пор.: *«Вірую у святу вселенську Церкву, / І в пастирство найвищого Духа»* [9, с. 79]; *«Всевишній! Ми одвік сини Твої зразкові»* [9, с. 101] та *«А наш Гринь небесним плаєм / В Бога вівці завертає»* [7, с. 54]; *«Він працював. В Христовім вертограді / Робітником був щирим, ненаємним»* [7, с. 267]; *«О Господи! Провадь, веди!»* [7, с. 314-315]; *«Допроваджує аж там, / Де їх дім і де їх храм!»* [6, с. 140-141].

Отже, поетичні тексти Юліуша Словацького та Богдана Лепкого фіксують авторське осмислення нечуттєвого об'єкта дійсності – Бога, є носіями сукупності смислів, пов'язаних з аналізованим об'єктом, розкривають всю його багатогранність. Концептуальні метафори, яким обидва автори відводять чимало місця у своїх текстах, також підпорядковується цій меті, розширюючи уявлення про Бога, набуваючи при цьому оказіонального чи узуального спрямування.

Перспективу подібних досліджень вбачаємо в подальшому студіюванні інших сакральних концептів у поетичній творчості Юліуша Словацького та Богдана Лепкого.

Список використаної літератури

1. Бойчук М. Концепт «Бог» у стійких виразах та ідіомах англійської мови. *Вісник Львівського університету*. 2016. № 23. С. 64–77.
2. Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII – XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
3. Кравець Л.В. Динаміка метафори в українській поезії XX ст. : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 416 с.
4. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. Н.І. Білик, Н.І. Гавдида. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 606 с.
5. Лепкий Б. Поезії. Тернопіль : Джура, 2005. 500 с.
6. Лепкий Б. Різдвяна і Великодня лірика. До 120-ліття з дня народження поета / приготував д-р Р. Смик. Різдвяна містерія. Антологія новішої української різдвяної поезії / склав Г. Г. Кінах, ЧСВВ. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. 22 с. Великодні дзвони. Українська великодня поезія. Рим : Видавництво ОО. Василян. 1968. С. 134-149.
7. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.
8. Мацьків П. В. Концептофера БОГ в українському мовному просторі : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.
9. Словацький Ю. Зібрання творів : у 2 т. / упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. Львів : Світ, 2011. Т. 1. 480 с.

Ірина Павлюк,

аспірантка кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

МОВНА РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МАТИ» У ТВОРЧОСТІ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Анотація